

מבוא

אנו החתומים והחתומות מטה מציגים בזאת את הצהרת ירושלים על אנטישמיות, פרי יוזמה שמקורה בירושלים. יש בינינו חוקרות וחוקרים בינלאומיים מתחום חקר האנטישמיות ומתחומים קרובים כמו לימודי יהדות, חקר השואה, ישראל, פלסטין והמזרח התיכון. בגיבוש נוסח ההצהרה נעזרנו גם בחוקרים מתחום המשפט ובמומחים מתחום החברה האזרחית.

ברוח ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם מ-1948, האמנה בדבר ביעור כל צורות האפליה הגזעית מ-1969, הצהרת פורום השואה הבינלאומי בשטוקהולם מ-2000 והחלטת האו"ם מ-2005 על יום הזיכרון הבינלאומי לשואה, אנו סבורים כי לאנטישמיות יש מאפיינים ייחודיים, אולם את המאבק באנטישמיות אין להפריד מהמאבק הכולל נגד כל צורה של אפליה גזעית, אתנית, תרבותית, דתית ומגדרית.

מתוך מודעות לתולדות רדיפת היהודים לאורך ההיסטוריה וללקחים האוניברסליים של השואה, ובעודנו עוקבים בדאגה אחר גילויים מחודשים של אנטישמיות בפוליטיקה, בחברה וברשת האינטרנט, בעידודן של קבוצות הפועלות לליבוש שנאה ואלימות, אנו מבקשים להציע הגדרה שימושית, תמציתית ומבוססת מבחינה היסטורית של אנטישמיות, בצירוף שורה של קווים מנחים.

הצהרת ירושלים על אנטישמיות נכתבה בתגובה ל"הגדרת העבודה לאנטישמיות של IHRA" – המסמך שאומץ ב-2016 על ידי הברית הבינלאומית לשימור זכר השואה (IHRA). מאחר שהגדרת ה-IHRA אינה ברורה בכמה נקודות מפתח ומותרתה מקום נרחב לפרשנויות שונות, היא מעוררת בלבול ויוצרת מחלוקת ולפיכך מחלישה את המאבק באנטישמיות. הואיל והיא מכנה את עצמה "הגדרת עבודה", נטלנו על עצמנו לשפר אותה באמצעות ניסוח של (א) הגדרת ליבה ברורה יותר; (ב) מערכת לכידה של קווים מנחים. אנו מקווים שיהיה בכך כדי לסייע לניטור האנטישמיות ולמאבק בה, וכן לצורכי לימוד, חינוך והוראה. אנו מציעים את נוסח ההצהרה שלנו – שאינה מחייבת מבחינה משפטית – כחלופה להגדרת ה-IHRA. מוסדות שאימצו את הגדרת ה-IHRA יוכלו להשתמש בנוסח שלנו ככלי לפירושה.

בהגדרת ה-IHRA מובאות 11 דוגמאות לאנטישמיות. שבע מהן מתמקדות במדינת ישראל. לנוכח הדגש המוגזם על זירה אחת, עולה בבירור הצורך בהבהרת הגבולות הלגיטימיים של חופש הביטוי והפעולה הפוליטיים בנוגע לציונות, לישראל ולפלסטין. מטרתנו כפולה: (א) חיזוק המאבק באנטישמיות על ידי הבהרה מה היא אנטישמיות וכיצד היא באה לידי ביטוי; (ב) הגנה על מרחב לדיון פתוח בשאלה הטעונה בדבר עתיד ישראל/פלסטין. איננו חולקים בהכרח אותן דעות פוליטיות ואיננו מבקשים לקדם סדר יום פוליטי מסוים. בקובענו כי דעה או מעשה שניים במחלוקת אינם בגדה אנטישמיות, אין בכך כדי לרמז שאנו תומכים בדעה זו או במעשה זה או שאיננו תומכים בהם.

אל הקווים המנחים המתמקדים בישראל ופלסטין (סעיפים 6-15) יש להתייחס כמכלול; יש לקרוא כל אחד מהם לאור האחרים, ותמיד מתוך ראיית ההקשר. הקשר עשוי להיות הכוונה שמאחורי התבטאות, דפוס דיבור המתמשך לאורך זמן, או אפילו זהות הדובר, במיוחד כאשר מושא הדיון הוא ישראל או הציונות. כך למשל, עוינות כלפי ישראל עשויה להיות ביטוי לאיבה אנטישמית, או שהיא עשויה להיות תגובה להפרה של זכויות אדם, או רגש שחשים פלסטינים בעקבות ניסיונם האישי מול המדינה. דרושים אפוא שיקול דעת ורגישות בהחלת הקווים המנחים הללו על מצבים קונקרטיים.

הגדרה

אנטישמיות היא אפליה, דעה קדומה, עוינות או אלימות נגד יהודים כיהודים (או נגד מוסדות יהודיים כיהודיים).

קווים מנחים

א. כללי

1. מהותנות (התייחסות לתכונת אופי כתכונה מולדת) או יצירת הכללות שליליות גורפות על אוכלוסייה נתונה היא גזענות. מה שנכון לגבי גזענות ככלל נכון גם לגבי אנטישמיות בפרט.
2. מאפיין ייחודי של האנטישמיות הקלאסית הוא הרעיון שהיהודים קשורים לכוחות הרשע. תפיסה זו ניצבת בלב-לבן של פנטזיות אנטי-יהודיות רבות, דוגמת הרעיון בדבר קנוניה יהודית שבה "היהודים" מחזיקים בכוח סמוי ומשתמשים בו לקידום סדר יום קולקטיבי משלהם על חשבון אחרים. הקישור בין היהודים ובין כוחות הרשע נעשה גם בימינו: בפנטזיה ש"היהודים" שולטים בממשלות באמצעות "יד נעלמה", שהם מחזיקים בבעלותם את הבנקים, שהם שולטים בכלי התקשורת, שהם פועלים כ"מדינה בתוך מדינה", ושהם אחראים להפצת מחלות (דוגמת הקורונה). כל המאפיינים הללו עשויים לשרת גורמים פוליטיים שונים (ואפילו עוינים זה לזה).
3. אנטישמיות עשויה להתבטא במילים, בדימויים חזותיים ובמעשים. דוגמאות לביטויים מילוליים אנטישמיים הן אמירות כגון: כל היהודים עשירים, קמצנים מטבעם או לא פטרוטיים. דוגמאות לדימויים חזותיים אנטישמיים הן קריקטורות אנטישמיות המציגות את היהודים בצורה גרוטסקית, כבעלי אף גדול או כקשורים לממון. דוגמאות למעשים אנטישמיים הן תקיפת בני אדם בשל היותם יהודים, תקיפת בית כנסת, ציור צלבי קרס על מצבות של יהודים או הימנעות מהעסקת אדם או מקידומו בעבודה בשל היותו יהודי.
4. אנטישמיות עשויה להיות ישירה או עקיפה, מפורשת או מקודדת. למשל, האמירה "הרוטשילדים שולטים בעולם" היא אמירה מקודדת בדבר הכוח של "היהודים" והשליטה שלהם בבנקים ובעולם הכספים הבינלאומי. גם הצגת ישראל בתור הרוע האולטימטיבי או הגזמה בוטה ביכולת ההשפעה הממשית שלה עשויות להיות ביטוי מוצפן של גזענות כלפי יהודים. במקרים רבים זיהוי אמירות מוצפנות תלוי בהקשר ובשיקול דעת ומצריך התייחסות לקווים המנחים המובאים כאן.
5. הכחשת השואה או מיזעורה, באמצעות הטענה שרצח העם המכוון שעשו הנאצים ביהודים לא התרחש כלל, או שלא התקיימו מחנות השמדה או תאי גזים, או שמספר הקורבנות היהודים הוא רק חלק זעיר ממספר הקורבנות האמיתי, היא אנטישמיות.

ב. ישראל ופלסטין: דוגמאות לגילויים שהם, על פניו, אנטישמיים

6. ייחוס של סמלים, דימויים וסטריאוטיפים שליליים של האנטישמיות הקלאסית (ראו סעיפים 2 ו-3) למדינת ישראל.
7. הטלת אחריות קולקטיבית על היהודים להתנהלותה של מדינת ישראל, או התייחסות ליהודים, מעצם היותם יהודים, כאל סוכנים של ישראל.
8. דרישה מאנשים, בשל היותם יהודים, לגנות בפומבי את ישראל או את הציונות (למשל באסיפה פוליטית).
9. ההנחה שיהודים שאינם ישראלים, מעצם היותם יהודים, נאמנים בהכרח למדינת ישראל יותר מאשר למדינתם שלהם.
10. שלילת זכותם של יהודים במדינת ישראל להתקיים ולשגשג כיהודים, כקבוצה וכפרטים, בכפוף ובהתאם לעקרון השוויון.

ג. ישראל ופלסטין: דוגמאות להשקפות או למעשים שהם, על פניו, לא-אנטישמיים

(בין אם נסכים עם ההשקפה או המעשה ובין אם לאו)

11. תמיכה בדרישות הפלסטינים לצדק, לזכויות אדם ולמימוש מלא זכויותיהם הפוליטיות, הלאומיות והאזרחיות, כפי שמעוגן בחוק הבינלאומי.
12. ביקורת על הציונות או התנגדות לציונות כצורה של לאומיות, או תמיכה במגוון הסדרים חוקתיים ליהודים ולפלסטינים בין נהר הירדן לים התיכון. אין זה אנטישמי לתמוך בהסדרים המקנים שוויון זכויות מלא לכל התושבים "בין הנהר והים", בין בצורה של שתי מדינות, מדינה דו-לאומית, מדינה דמוקרטית מאוחדת, מדינה פדרלית או כל צורה אחרת.
13. ביקורת מבוססת-ראיות על ישראל כמדינה, לרבות על מוסדותיה ועל עקרונות היסוד שלה. בכך נכללים מדינותה ופעולותיה, מבית ומחוץ, למשל התנהלות ישראל בגדה המערבית ובעזה, התפקיד שהיא ממלאת באזור, או כל דרך אחרת שבה ישראל כמדינה משפיעה על אירועים בעולם. אין זה אנטישמי להצביע על אפליה גזעית שיטתית. ככלל, נורמות הדיון התקפות למדינות אחרות ולסכסוכים אחרים הכרוכים בהגדרה עצמית לאומית תקפות גם לישראל ולפלסטין. לפיכך השוואה של ישראל למקרים היסטוריים אחרים, לרבות קולוניאליזם התיישבותי או אפרטהייד, איננה אנטישמית כשלעצמה, גם אם היא שנויה במחלוקת.
14. חרם, משיכת השקעות וסנקציות הן צורות לא-אלימות שביחות של מחאה פוליטית נגד מדינות. במקרה של ישראל, הן אינן אנטישמיות כשלעצמן.
15. דיבור פוליטי אינו חייב להיות מדוד, מידתי, מתון או הגיוני כדי לזכות להגנה על פי סעיף 19 של ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, על פי סעיף 10 של האמנה האירופית לזכויות אדם או על פי כלים רלוונטיים אחרים. ביקורת העשויה להיתפס בעיני אחדים כמופרזת או שנויה במחלוקת, או כמשקפת "מוסר כפול", אינה אנטישמית כשלעצמה. ככלל, הקו המבחין בין אמירה אנטישמית ואמירה לא-אנטישמית שונה מהקו המבחין בין דיבור בלתי סביר לדיבור סביר.